

LAUDACJA KRZYSZTOFA KWAŚNIEWSKIEGO, PROMOTORA DOKTORATU *HONORIS CAUSA* JERZEGO ZUBRZYCKIEGO

Magnifice Panie Rektorze i Prześwietny Senacie,

Spectabilis Pani Dziekan i Wysoka Rado Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu imienia Adama Mickiewicza w Poznaniu,

Universitatis studiorum nostrae honoris causa doctorande clarissime, Alexandra cum coniuge gratiosa!

Wielce szanowni Goście, Członkowie naszej społeczności akademickiej, Panie i Panowie!

Przypałał mi w udziale zaszczyt przypomnienia drogi życiowej i osiągnięć, które mają charakter szczególny. Dzisiejsza uroczystość nie jest bowiem ani substytutem odznaczenia przyznawanego jako akt dyplomacji czy uznania zasług pozanaukowych, bo mamy do czynienia z wybitnym uczonym; ani tylko potwierdzeniem szacunku dla tegoż wybitnego naukowego dorobku, bo stoi za nim także wybitna działalność społeczna, a nawet zasługi wojskowe; jest to nie tylko akt uznania i kurtuazji wobec wybitnego uczonego zagranicznego, z dalekiej Australii, ale zarazem i dla – po Wielkopolaninie Pawle Edmundzie Strzeleckim – chyba najwybitniejszego australijskiego Polaka, który potrafił pogodzić pamięć i służbę dawnej i nowej ojczyźnie mimo tego unikając subtelnych nawet kompromisów; jest to wyraz najwyższego uznania naszej społeczności dla uczonego którego, choć z Poznaniem jest związany głównie osobą Swego Promotora, ongiś wybitnego członka *Universitatis studiorum nostrae* Profesora Floriana Znanieckiego, łączą z naszym środowiskiem chyba najsilniejsze więzy, jakimi są pokrewieństwo duchowe uprawianej problematyki i tematyki badawczej, tak bliskiej nam problematyki relacji socjologii narodu i stosunków interetnicznych do też i perspektyw globalizmu i multikulturalizmu. A te pozorne przeciwstawienia układają się w jakże konsekwentną i prostopadłą drogę uczonego, organizatora, polityka społecznego, a w przeszłości i zasłużonego polskiego żołnierza, który wytyczonej przez siebie linii zawsze pozostawał wierny, nigdy z niej nie zbaczając, ani jej do okoliczności nie naginał, choć zawsze pozostawał otwarty na wszelkie intelektualne kontakty i merytoryczną dyskusję¹.

Profesor doktor Jerzy Zubrzycki urodził się 12 stycznia 1920 r. w Krakowie, gdzie zdał maturę i ukończył szkołę podchorążych. Walczył w kampanii wrześniowej, uciekł z niemieckiej niewoli i pierwszy okres okupacji spędził w Polsce, a później jako kurier polskiego podziemia znalazł się w Anglii, służąc jako polski oficer łącznikowy przy *Special Operations Executive* w Wielkiej Brytanii, Północnej Afryce i Włoszech. Już w czasie wojny odznaczono Go odznaczeniami wojskowymi polskimi i brytyjskim. Dopiero po zdemobilizowaniu mógł ukończyć *University of London* uzyskawszy w 1948 i 1952 r. stopnie *Bachelor of Science* i *Master of Science* z ekonomii ze specjalizacją z socjologii, uczestnicząc w seminarium Edwarda Shilsa, a już w 1956 r. ukazała się drukiem (ze wstępem Floriana Znanieckiego) jego wybitna praca magisterska, książka *Polish Immigrants in Britain*², – do dziś niestety nie opublikowana po polsku, stanowiąca ogniowo klasycznej dziś panoramy socjologicznej polskich losów na emigracji obok prac sławnych socjologów francuskich (Jean Stoetzel, Alain Girard) i belgijskich (René Clémens³). W latach 1949 - 1952 wykładał historię ekonomii i socjologię na koledżu Uniwersytetu Polskiego przy *University of London*. W latach 1952 - 1955 pracował jako *Senior Research Officer* i *Principal Research Officer* w brytyjskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych opracowując m.in. 5 obszernych raportów dotyczących spraw polskich. W 1954 r. uzyskał stopień naukowy doktora na Wolnym Polskim Uniwersytecie w Londynie, na podstawie dysertacji: *Social Change and Population in People's Poland* przygotowanej pod kierunkiem Profesora Floriana Znanieckiego. Ta praca z kolei nie ukazała się w całości drukiem na Zachodzie. Po wyemigrowaniu w 1956 r. do Australii podjął pracę naukową w *Research School of Social Sciences* na *Australian National University* w Canberze, jako samodzielny pracownik naukowy a od 1965 r. profesor socjologii, w latach 1970 - 1986 profesor-założyciel Wydziału Socjologii, a w latach 1986 - 1987 jako *Honorary Visiting Fellow* we wspomnianej *Research School of Social Sciences*. Wykładał

¹ J. Zubrzycki, *Czym jest dla mnie Polska?*, "Kultura", Paryż, 1994 r., nr 3(558), s. 19 - 22.

² J. Zubrzycki, *Polish Immigrants in Britain: A Study of Adjustment*, in: *Studies in Social Life*, t. 3, The Hague 1956, ss. 19+219, Martinus Nijhoff, [Przedmowa: Florian Znaniecki].

³ A. Girard, J. Stoetzel, *Français et immigrés*, Paris 1953 - 1954, t. 1 - 2, ss. 531+291, PUF.

⁴ R. Clémens et al., *L'Assimilation des Immigrants en Belgique. Italiens et Polonais dans la région liégeoise*, Liège 1953, ss. 389.

też socjologię i prowadził badania jako *visiting professor* w dwóch innych uniwersytetach australijskich, w trzech uniwersytetach amerykańskich, w Kanadzie i we Włoszech. Iluż Jego uczniów, socjologów pracujących na kilku kontynentach z daleka tylko i duchem może dziś być z nami, na tej uroczystości! Iluż wybitnych uczonych o międzynarodowej renomie, takich jak Michael Banton, Leonard Broom, Walter Lippmann, Charles A. Price czy Anthony H. Richmond zaliczyć może do Swoich współpracowników i przyjaciół!

Tak jak jako żołnierz polski walczył, według polskiej tradycji "za naszą wolność i waszą", tak jako uczony i działacz, zachowując pełną lojalność wobec przybranej ojczyzny prowadził badania i działał dla zachowania tożsamości kulturowej nie tylko polskich, ale i innych narodowości imigrantów. W tym znaczeniu sprawdziło się więc to co pisał Horacy (w *Listach*), że *coelum non animus mutant qui trans mare currunt*. Badał i działał wolny od nieprzystojnej uczonemu tendencyjności, godząc wzorowo dotychczasowe ustalenia socjologicznej teorii narodu oraz adaptacji i integracji społeczno-kulturowej, rezultaty analizy jakościowej w kontynuacji metody biograficznej Floriana Znanieckiego, i wieloaspektowe analizy zarówno kwestionariuszowych wywiadów z rygorystycznie dobraną próbą respondentów, jak i szczegółowych danych demograficznych oraz ich precyzyjnych, statystycznych uogólnień⁵; podkreślał jednak znaczenie obserwacji uczestniczącej, zwłaszcza jako emigranta, a przynajmniej empatii i weberowskiego *Verstehen* działania ludzkiego w rozumieniu tegoż autora⁶. Badania Jego, jakże bliskie pracom reprezentantów poznańskiego ośrodka socjologicznego (zarówno z naszego Uniwersytetu, jak i z Instytutu Zachodniego im. Zygmunta Wojciechowskiego) nad stosunkami społeczno-kulturowymi na polskich ziemiach zachodnich i północnych, pozostaną trwałym dorobkiem światowej, a przecież także polskiej socjologii. W toku tego nieprzerwanego trudu powstały właśnie teoretyczne analizy i praktyczne ustalenia dotyczące zjawiska i polityki multikulturalizmu, rozumianego jako utrzymanie wzorców kulturowych (pluralizm kulturowy) oraz zachowanie wspólnot etnicznych w ich strukturalnych wymiarach (pluralizm strukturalny)⁷, który to termin dopiero dziś staje się coraz aktualniejszy nie tylko dla australijskich, ale i europejskich stosunków, a nawiązuje na wysokim szczeblu uogólnienia do tez jednego z najwybitniejszych uczonych polskich Jana Łukasiewicza⁸ o logice trójwartościowej (i wielowartościowej), zaś w wymiarze bardziej praktycznym i zawsze aktualnym – do odwiecznej tęsknoty by wszyscy potrafili przezwyciężyć tezę najlepiej ujętą w języku J. W. Goethego i przez niego samego (w *Pieśni koptyjskiej wtórej*) w słowach:

*Du mußt herrschen und gewinnen
Oder dienen und verlieren,
Leiden oder triumphieren,
Amboß oder Hammer sein.*

Czy sposobem na przezwyciężenie zarówno tej antynomii, jak i dążeń dawnych, czy kandydatów na nowych hegemonów będzie mogła być proponowana ostatnio przez Jerzego Zubrzyckiego koncepcja zrezygnowania nawet z terminu wielokulturowości na rzecz samego przymiotnika "wielokulturowy" w rozumieniu "wielokulturowa, ale jedna Australia"?⁹ Czy można będzie tu widzieć analogię do stosunków europejskich, skoro "jednej Europy" nigdy nie było? Pokaże to przyszłość.

Jest Profesor Zubrzycki autorem lub współautorem 13 książek (w tym kilku poświęconych w całości lub w części problematyce polskich emigracji "żołnierzy i chłopów", jak brzmi tytuł jednej z tych książek¹⁰). Chłopów którzy jako rzekomo "bezwrefleksyjna większość" nie tylko potrafią zachować narodową tradycję, ale nawet tworzyć jej podstawy dla "myślącej mniejszości"¹¹ i dawać

⁵ Por. zwłaszcza J. Zubrzycki, *Settlers of the Latrobe Valley: A Sociological Study of Immigrants in the Brown Coal Industry in Australia*, Canberra 1964, ss. 23+306, ANU Press.

⁶ J. Zubrzycki, *Soldiers and Peasants. The Sociology of Polish Migration – Chłopi i żołnierze: socjologia emigracji polskiej*, London 1988, Orbis Books, s. 35

⁷ J. Zubrzycki, *O asymilacji i wielokulturowości*, w: J. Kulpińska (red.), *Spółczesność i socjologia. Księga poświęcona Profesorowi Janowi Szczepańskiemu*, Wrocław 1985, Ossolineum, s. 323.

⁸ J. Łukasiewicz, *O logice trójwartościowej*, "Ruch Filozoficzny", r. 5, 1919 - 1920, nr 9.

⁹ J. Zubrzycki, *The Evolution of the Policy of Multiculturalism in Australia 1968 - 1995*, sesja: "Multiculturalism – the Australian Version – Panel Discussion", The Global Cultural Diversity Conference, Sydney, 26 April 1995.

¹⁰ J. Zubrzycki, *Soldiers and Peasants*, jw.

¹¹ Tamże, s. 38, 42 i 45.

temu wyraz w masowych zaciągach na żołnierzy sprawy wolności własnej i cudzej¹², których nie zewnętrzne, bezosobowe uwarunkowania procesów *push-pull*, ale silna więź społeczna skłaniają do trwania¹³. Napisał też 24 rozdziały w pracach zbiorowych, ponad 70 artykułów w poważnych periodykach naukowych, 5 raportów dotyczących spraw polskich w latach 1953 - 58 (opublikowanych anonimowo)¹⁴ oraz jest autorem i współautorem 5 raportów przygotowanych przez rady i komitety, którym przewodniczył w Australii, a które stały się podstawą całej do dziś aktualnej australijskiej (a po części i kanadyjskiej) polityki wielokulturowości. Dużą i cenną część jego dorobku badawczego obejmuje umykająca bibliografowi działalność radiowa i telewizyjna, przez 4 lata dla BBC, przez 12 lat dla Radia Wolna Europa i przez 31 lat (6 cykli tematycznych) dla radia i telewizji australijskiej.

Tak jak w swej pracy zawsze łączył badania i dociekania teoretyczne z działaniami przy ich wdrażaniu, tak nie sposób charakteryzować Jego dorobek naukowy bez uwzględnienia licznych działań i funkcji, które pełnił pokładając wielkie zasługi w dziedzinie socjologii stosowanej, z całym oddaniem i odpowiedzialnością także naukową, bez tendencji do scentystycznego izolacjonizmu, czy zbytniego sceptycyzmu. Profesor Jerzy Zubrzycki jest założycielem i redaktorem (1964 - 1970) czołowego periodyku socjologii na antypodach: "The Australian and New Zealand Journal of Sociology", a w latach 1971 - 1972 był przewodniczącym *Sociological Association of Australia and New Zealand*. Podczas swojej kariery naukowej i zawodowej pełnił także szereg funkcji w wysokich organach administracji państwowej i ciałach doradczych instytucji rządowych zarówno (jak wspomniano) w Wielkiej Brytanii (*Foreign Office*), jak i w Australii. W latach 1971 - 1974 był przewodniczącym *Committee on Social Patterns* przy naczelnym australijskim organie rządowym *Commonwealth Immigration Advisory Council*, a w latach 1974 - 1977 - członkiem Zarządu Akademii Nauk Społecznych Australii, pełniąc także w latach 1976 - 1978 funkcję przewodniczącego Zespołu Badawczego A (*Research Panel A*) tej Akademii. W latach 1972 i 1979 Jerzy Zubrzycki był prezydentem Sekcji Socjologii przy *Australian and New Zealand Association for the Advancement of Science*. Od 1972 do 1978 r. był wiceprezydentem Komitetu Badań Migracji przy naczelnej światowej organizacji socjologów *International Sociological Association*.

Dużą część swojej działalności poświęcił Profesor Zubrzycki australijskim organizacjom etnicznym. W latach 1977 - 1981 pełnił on funkcję przewodniczącego *Australian Ethnic Affairs Council*, a w latach 1978 - 1985 był członkiem zarządu *Australian Institute of Multicultural Affairs* - kluczowej organizacji doradczej rządu federalnego Australii, której działalność skupiona była na tworzeniu nie tylko teoretycznych, ale i strukturalnych oraz organizacyjnych podstaw australijskiej polityki wielokulturowości, prowadząc między innymi do powstania radia i telewizji etnicznej oraz sieci placówek usług dla imigrantów. W latach 1981 - 1983 profesor Zubrzycki był członkiem Rady Tymczasowej *Museum of Australia* oraz przewodniczącym *Ethnic Affairs Task Force* przy *Australian Council on Population and Ethnic Affairs*. Profesor Jerzy Zubrzycki wielokrotnie pełnił także funkcje konsultanta nie tylko przy australijskich i międzynarodowych organizacjach rządowych: w *International Economic Association*, w czasie okrągłego stołu w sprawach migracji międzynarodowych w Austrii (1955), w *Canadian Immigration and Population Study (Department of Manpower and Immigration, Ottawa, 1973 - 74)*, w *Department of Social Security (Canberra, 1975)*, w *Joint Services Staff College (Canberra, 1975 - 86)*, w *World Health Organization (Geneva, 1981)*, w *National Museum of Australia (1986 - 91)* i innych. Od 1991 r. profesor Zubrzycki jest prezydentem *Australian Institute of Polish Affairs*. Oprócz funkcji w instytucjach badawczych, Profesor Zubrzycki działał także w organizacjach społecznych pełniących szeroko rozumianą misję społeczną, takich jak *Life Line* - organizacja niosąca pomoc osobom indywidualnym w skrajnych sytuacjach kryzysowych, której był przewodniczącym w latach 1976 - 1980. O znaczeniu i uznaniu dla Jego zasług świadczy i to, że od 1988 r. jest honorowym członkiem zagranicznym Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, a od 1994 r. - powołany został na jednego z 30 członków Pontyfikalnej Akademii Nauk Społecznych przy Stolicy Apostolskiej. We wszystkich tych instytucjach i na wszystkich, także najświeższej daty stanowiskach wносił i wносі w ich prace Swój cenny i aktywny udział jako Uczony i jako Człowiek.

¹² Tamże, s. 44 - 51.

¹³ Tamże s. 40.

¹⁴ Por. W. A. F. Żukowski, *Profesor Jerzy Zubrzycki - spis publikacji*, "Sprawy Narodowościowe", seria nowa, t. 4, 1995, nr 2(7), s. 39 - 44. Tamże biogram Profesora (s. 37 - 38) i wywiad z nim (s. 30 - 36) tegoż autora.

Dlatego oprócz odznaczeń wojennych, Profesor Zubrzycki był odznaczony także w 1978 r. Orderem Imperium Brytyjskiego (*Order of British Empire Third Class, Civil Division*), Orderem Australii (*Order of Australia*) oraz – w 1991 r. – Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski.

Niech mi wolno będzie zakończyć te słowa taką refleksją: chyba nic lepiej nie oddaje ducha epoki w której nam żyć wypadło, niż przedstawiona tu działalność szukająca udziału w wielości współczesnych nam kultur przez ich mozaikę i równoprawność, a nie przez homogenizację i zmagoryzowanie jednych przez innych. Miejmy nadzieję, że w obliczu wyzwań takiej przyszłości ten właśnie, gombrowiczowski punkt widzenia weźmie górę, a Polacy i inne mniejsze narody i w swych krajach, i zagranicą, za osiągnięty zakres i formę wolności (a może, w ujęciu ks. J. Tischnera "nieszczęsny dar wolności") nie będą zmuszeni zapłacić tożsamością kultur narodowych, a to co ten sam autor zaproponował określić jako *homo sovieticus* nie przeobrazi się, zwłaszcza wobec innych narodów i kultur, w to co można by nazwać albo *homo inquisitor*, albo *sclavus saltans*. Bo ta tożsamość, jak i obecność i tożsamość innych to po prostu prawda, nasza i jednocześnie ich prawda, prawda o nas i o innych. Zaś jak pisał N. Boileau-Déspreaux w swych listach *rien n'est beau que le vrai: le vrai seul est aimable*. Jeżeli taka prawda zapanuje w świecie zamiast i arogancji wobec słabszych, i unizoności wobec silniejszych, to będzie to w dużej mierze zasługą takich uczonych i działaczy jak Profesor Jerzy Zubrzycki.

Prof. zw. dr hab. Krzysztof Kwaśniewski
Promotor